

5. Очерки истории языка русской поэзии XX века. Тропы в индивидуальном стиле и поэтическом языке / В.П. Григорьев, Н.Н. Иванова, Е.А. Некрасова, О.И. Северская. – М.: Наука, 1994. – 271 с.

6. Некрасова Е.А. Языковые процессы в современной русской поэзии / Е.А. Некрасова, М.А. Бакина. – М.: Наука, 1982. – 312 с.

7. Шпет Г. Из «Эстетических фрагментов» / Густав Шпет // Семиотика и Авангард: Антология / Ред.-сост. Ю.С. Степанов, Н.А. Фатеева, В.В. Фещенко, Н.С. Сироткин. Под общ. ред. Ю.С. Степанова. – М.: Академический проект, Культура, 2006. – С. 216-241.

8. Алефиренко Н.Ф. Современные проблемы науки о языке: Учебное пособие / Николай Федорович Алефиренко. – М.: Флинта: Наука, 2005. – 416 с.

9. Кожевникова Н.А. Метафора в поэтическом тексте / Н.А. Кожевникова // Метафора в языке и тексте / [ред. В.Н. Телия]. – М.: Наука, 1988. – С.145-165.

10. Мойсієнко А.К. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша: Монографія / Анатолій Кирилович Мойсієнко. – К.: Вид-во „Сталь”, 2006. – 304 с.

УДК 811.112.2'373.7

Канак Ю.М.

(Івано-Франківськ, Україна)

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ СЕМАНТИЧНОЇ СФЕРИ «ШЛЮБ» У НІМЕЦЬКІЙ ІДІОМАТИЦІ

Стаття присвячена дослідженню гендерного аспекту сфери «шлюб» у німецькій фразеології. Основною метою є виявлення гендерної маркованості фразеологічних одиниць досліджуваної сфери та особливості прагматичних рестрикцій цих одиниць у сучасному німецькомовному дискурсі.

Ключові слова: гендерна маркованість, релевантність, прагматичні рестрикції, чоловічий/жіночий референт.

Статья посвящена проблеме изучения гендерного аспекта сферы «брак» в немецкой фразеологии. Главной целью является выявление гендерной маркированности фразеологических единиц изучаемой сферы, а также особенностей прагматических рестрикций изучаемых единиц в современном немецком дискурсе.

Ключевые слова: гендерная маркированность, релевантность, прагматические рестрикции, мужской/женский референт.

The article deals with gender aspect of the sphere «marriage» in the German language. The main aim is to identify the gender marked idioms of the sphere under study and the specifics of pragmatic restrictions of these idioms in the modern German discourse.

Key words: gender marking, relevance, pragmatic restrictions, male/female referent.

Питання створення сім'ї і продовження роду було і залишається актуальним для суспільства. Про це свідчить наявність великої кількості народних обрядів, пов'язаних із одруженням, а також відображення цього процесу мовними засобами, зокрема і фразеологією. Значна кількість лінгвістів зосереджує свою увагу на дослідженні шлюбної обрядовості та її експлікації лексичними засобами мови.

В рамках патріархального суспільства керівна роль у створенні сім'ї відводиться чоловікові як родоначальнику. Саме чоловік *бере жінку* чи *дівчину за дружину*, *веде її до вівтаря*, *іде свататися*, тоді як батько (або ж батьки) *віддає дочку заміж*. Натомість дівчина *іде під вінець*, *виходить заміж*, *віддає руку і серце*.

На наш погляд, ролі чоловіка/дружини є одними із основних соціальних ролей, що зумовлює доцільність їх дослідження в межах гендерної лінгвістики. У центрі уваги гендерних досліджень – культурні, соціальні, а також мовні чинники, що визначають ставлення суспільства до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з належністю до певної статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості – все те, що проєктує проблематику статі із галузі біології до сфери соціального життя і культури [1].

Дослідження проводиться на матеріалі фразеології сучасної німецької мови, яка на наш погляд досить яскраво експлікує та доповнює концептуальну сферу «шлюб» у німецькій картині світу.

Зазначимо, що сучасне суспільство, яке розвивається під гаслом анти-андроцентричності та значного поширення феміністичного руху, відходить від позицій патріархату. Відходячи від суворої феміністичної критики мови, ми зробили спробу об'єктивно дослідити фразеологічні одиниці (далі ФО) німецької мови на позначення шлюбної обрядовості з погляду їх гендерної та андроцентричної маркованості. Об'єктом дослідження є гендерно марковані ФО семантичної сфери «Шлюб» (класифікація розширена і доповнена слідом за А. В. Кириліною [2]). Предметом дослідження є прагматичні рестрикції ФО досліджуваної групи, а також їх реальне функціонування у сучасному публіцистичному дискурсі. Дослідження проводиться на основі аналізу текстової бази даних Mannheim IDS-Korpus für geschriebenes Deutsch. Основними довідково-лексикографічними джерелами є словники Duden Redewendungen [DR], Duden Großwörterbuch [D] та Langenscheidt [L].

У сфері дослідження гендерних рестрикцій ми опираємося на ідеї німецької дослідниці Е. Піррейнен [3,4]. Вона розподіляє гендерні рестрикції ФО на дві групи: ті, що базуються на актуальному значенні фразеологізму, або ж зумовлюються образним компонентом у складі одиниці [4]. У своїх роботах Е. Піррейнен також звертає увагу на дефіцити у лексикографії, пов'язані із маркуванням гендерної специфіки.

До досліджуваної сфери «Шлюб» ми віднесли 29 ФО. Одними із найбільш вживаних є ФО з образним компонентом **Haube**: *j-n unter die Haube bringen* – *видати заміж кого-небудь*; *unter die Haube kommen*, *unter der Haube sein*. При цьому образ Haube як жіночий головний убір може зумовлювати рестрикцію щодо жіночого референта: *unter die Haube kommen gespr hum*; *(als Frau) heiraten*; *unter der Haube sein gespr hum*; *(als Frau) verheiratet sein* [L].

Результати дослідження показують переважання ФО *unter die Haube bringen* щодо жіночої статі – 149 посилань, поряд з цим 56 посилань з чоловічим референтом, і 62 посилання з генералізуючим значенням.

Spätestens nach ihren Diensten muss man schon an den «Weddingplaner» denken. Doch «Ernst Lustisch» alias Jürgen Wiesmann bringt auch schon mal den Gasmann gegen dessen Willen unter die Haube. Ganz nach dem Motto: Die Ehe ist ein Versprechen und versprechen kann man sich ja mal. (Rhein-Zeitung, 22.01.2007; Eine geballte Ladung Kokolores)

Нагомість ФО *unter der Haube sein* дає протилежний результат: 203 посилання щодо чоловіка, 136 – щодо жінки, 18 – узагальнення. Що ж до ФО *unter die Haube kommen*, то вона за даними дослідження не виявляє чітких прагматичних рестрикцій: 133 посилання з жіночим референтом і 103 – з чоловічим.

Яскраво виражений андроцентричний характер має ФО *jmdn. an den Mann bringen*: (ugs. scherzh.; eine weibliche Person verheiraten): sie hat ihre Tochter endlich an den M. gebracht. [D]. Ми дослідили цю одиницю у такій сполучуваності: *an den M. bringen Frau* – 5, *Tochter* – 34, *Mädchen* – 2, *Schwester* – 2, *sie* – 5, разом – 48 посилань; *an den M. verheiraten* – 1.

Поряд з цим ми маємо аналог щодо чоловіка – *an die Frau bringen*, не зафіксований у словниках, але присутній у текстовому корпусі – 27 посилань.

Am kommenden Montag (22. Oktober) geht RTL mit „Bauer sucht Frau“ in die dritte Runde – diesmal zur Primetime... Um den Kuhbauern Michael, den Rinderwirt Bruno und den Milchbauern Markus an die Frau und vor allem an den Zuschauer zu bringen, investiert RTL in eine groß angelegte Werbekampagne. (Hannoversche Allgemeine, 16.10.2007, S. 6; Jenseits von Pilcher)

У ФО *an den Mann kommen* суб'єктом дії виступає жінка – 5 посилань, однак маємо 1 посилання з протилежним значенням – *an die Frau kommen*: *Da stört es auch nicht sehr, daß es ihm insbesondere ein Lieblingsthema deutscher Kabarettisten angetan hat: Wie kommt Mann an die Frau oder wie wird er sie wieder los (Nürnberger Nachrichten, 16.12.1991)*

ФО *jmdn. zum Mann haben* (18)/ *bekommen* (6)/ *kriegen* (3)/ *wünschen* (3)/ *wollen* (3), у якій суб'єктом дії виступає жінка. При цьому маємо також ФО *jmdn. zum Mann nehmen* – 30 посилань; *(sich) einen Mann nehmen* – 1.

Isabelle würde morgen einen russischen Geiger zum Mann nehmen, der ein attraktiver Typ war und bekannt dazu. Zumindest so bekannt, daß er auf Plakaten abgebildet war, die auf dem Boulevard St. Germain hingen. (Rhein-Zeitung, 20.12.2010, S. 21;)

Парним відповідником є ФО, у яких суб'єктом дії виступає чоловік: *jmdn. zur Frau haben* (54)/ *bekommen* (56)/ *wählen* (3)/ *wünschen* (1)/ *wollen* (15)/ *gewinnen* (2), *erhalten*, *begehren*. Однак, варіант з чоловічим референтом кількісно переважає. Про це свідчить і ФО *jmdn. zur Frau nehmen* – 248 посилань; *(sich) eine Frau nehmen* – 2. Семантично неоднозначною є ФО *jmdn. zur Frau machen* – *jmdn. heiraten* (10 посилань); і 13 посилань, де чоловік виступає суб'єктом статевих відносин.

Об'єктом дії жінка виступає у ФО *jmdn. zur Frau geben* – 80 посилань, *jmdn. zur Frau versprechen* – 15.

In Saudi-Arabien ist ein mehr als 90 Jahre alter Greis von einer ausländischen Familie übertölpelt worden, die ihm ihre 14 Jahre alte Tochter zur Frau versprochen hatte. Wie die Zeitung „Okaz“ gestern berichtete, floh das Mädchen in der Hochzeitsnacht. (Mannheimer Morgen, 17.03.2009, S. 15;)

ФО *in den Ehestand treten* є гендерно нейтральною: 10 посилань з жіночим і 13 – з чоловічим референтом.

Натомість у образно нейтральній ФО *jmdn. zur Ehe geben* об'єктом дії виступає жінка – 2 посилання. Маємо також варіанти *Zustimmung* (2), *Segen* (2), *Jawort* (2) *Einverständnis zur Ehe geben*.

Mahmuds Sohn Rashid will heiraten. Der Stiefvater seiner Auserwählten aber will seine Zustimmung zur Ehe erst geben, wenn er sich von der Religiosität Mahmuds überzeugt hat. (Rhein-Zeitung, 30.06.2011)

Дещо іронічно конотованою є ФО *vor Anker gehen* (scherzh.) – *heiraten* (Duden Synonymwörterbuch), яка за результатами дослідження містить гендерні рестрикції щодо чоловічої статі – 6 посилань і лише одне посилання щодо жінки.

Im Fernsehen also sieht die romantische Lotti ihre Jugendliebe, die wie in alten Zeiten immer noch mit einem Frachtkahn auf der Elbe schippert, wieder. Die kaum zu erratende Frage ist: Geht die abenteuerlustige Witwe nach so vielen Jahren doch noch bei dem bankrotten Binnenschiffer vor Anker? (Nürnberger Nachrichten, 19.05.2005)

Значна міра андроцентричності характерна для ФО із значенням «*просити чиєсь руки*», де у німецькомовному варіанті теж фігурує образ **Hand**: *um jmds. Hand anhalten* – 533 посилання з чоловічим референтом. Вагомий вплив феміністичного руху простежується при наявності посилань, у яких агентом дії виступає жінка (10), а також 8 посилань без вказівки на стать: *Das Congress Centrum Mainz, Veranstalter der Hochzeitsmesse, suchte per Anzeige ihr „Hochzeitspaar des Jahres“. Das konnte nur der werden, der bereit war; während der Messe um die Hand der oder des Geliebten anzuhalten. Einen Teil der Hochzeitsausrichtung gab es zu gewinnen. (Rhein-Zeitung, 02.08.2004)*

Менш поширеним варіантом є ФО *um jmds. Hand bitten* (здебільшого у батька/батьків) – 91 посилання з чоловічим і лише 2 – з жіночим референтом. Чоловічий суб'єкт значно переважає і у варіанті *um jmds. Hand werben* – 43 посилання і 3 – з жіночим референтом.

Образ **Hand** є ключовим у ФО *jmdm. die Hand fürs Leben reichen*, яка проте є значно менш поширеною, хоча переважає жіночий суб'єкт – 4 посилання, 2 – чоловік. Поряд з цим фігурує варіант *sich/einander die Hand fürs Leben reichen* – 8 посилань.

Hochzeit. Im Standesamt Hadersdorf reichten einander am 2. November Andrea Waglechner und Gerhard Staufer, Brunn im Felde, Hauptstraße 90, die Hand fürs Leben. (Niederösterreichische Nachrichten, 05.11.2007, S. 44;)

Сферу одруження також пов'язують із «серйозними намірами» – *ernste Absichten haben*, де все ж переважає чоловічий референт (9 посилань проти 2 з жіночим).

Традиція ведення нареченої до вівтаря має загальноєвропейський характер і знайшла відображення у фразеології багатьох народів «*вести (наречену) до вівтаря*» – (*die Braut*) *zum Altar führen*: 68 посилань з суб'єктом «наречений» і 53 посилання з суб'єктом «батько». 4 посилання іронічного характеру стосуються ведення чоловіка до вівтаря. *US-Popsternchen und Schauspielerin Mandy Moore (24) hat sich verlobt. Sie will ihren Sängerkollegen Ryan Adams (34) zum Altar führen, bestätigte Moores Agentin der Online-Ausgabe des „People“-Magazins. (Mannheimer Morgen, 13.02.2009, S. 13;)*

Попри твердження Duden про застарілість ФО *die Braut heimführen* [(geh. veraltet) (eine weibliche Person) heiraten: ein Mädchen, eine Braut h.] нами виявлено 8 посилань і 3 – з лексемою *Mädchen* (замість *Braut*).

Як зазначає Duden, ФО *in festen Händen sein* не прив'язана до статі: (ugs.; einen festen Freund, eine feste Freundin haben, nicht mehr frei sein für eine Bindung). Наше дослідження підтверджує таке трактування, хоча кількісно все ж переважає чоловічий суб'єкт 136 посилань, 92 – з жіночим і 37 – узагальненого значення.

Не вказана гендерна референція ФО *eine gute Partie machen* (einen vermögenden, unvermögenden o. ä. Ehepartner bekommen), хоча за даними дослідження саме для жінки наголошується важливість багатого партнера: 21 посилання проти 8 – для чоловіка, 5 – генералізуюче значення.

Найбільш поширеною виявилась ФО *das Jawort geben* – 4.242 посилання. Ми опрацювали дані лише за 2011 рік і виявили, що найбільш вживаним є варіант *sich/einander das Jawort geben* – 218 посилань. Наявність посилань щодо конкретної статі значно нижча: чоловік – 31, жінка – 24 посилання, що свідчить про відсутність гендерних рестрикцій цієї ФО.

При дослідженні семантичної сфери «Шлюб» усі виявлені нами ФО були умовно поділені на дві групи: ті, які мають парні відповідники для обох статей (в основі одиниці лежить образ Mann/Frau), і ті, які містять гендерні рестрикції у своєму актуальному значенні або ж у внутрішньому образі.

У таблиці 1 наведено парні відповідники

	Чоловічий референт	Жіночий референт
jmdn. an den Mann bringen		48
jmdn. an die Frau bringen	27	
an den Mann kommen		5
an die Frau kommen	1	
jmdn. zum Mann haben/ bekommen/ kriegen/ wünschen/ wollen		33
jmdn. zum Mann nehmen		30+1
jmdn. zur Frau haben	54	
jmdn. zur Frau bekommen	56	
jmdn. zur Frau wählen/ wünschen/ wollen/ gewinnen/ erhalten/ begehren	23	
jmdn. zur Frau nehmen; (sich) eine Frau nehmen	248+2	
jmdn. zur Frau machen	10	
jmdn. zur Frau geben	80	
zur Frau versprechen	15	

У таблиці 2 наведено кількість посилань щодо обох статей

	Чоловічий референт	Жіночий референт
j-n unter die Haube bringen	56	149
unter die Haube kommen	103	133
unter der Haube sein	203	136
in den Ehestand treten	13	10
jmdn. zur Ehe geben	2	-
vor Anker gehen	6	1
um jmds. Hand anhalten	533	10
um jmds. Hand bitten	91	2
um jmds. Hand werben	43	3
jmdm. die Hand fürs Leben reichen	2	4
ernste Absichten haben	9	2
zum Altar führen	121	4
die Braut heimführen	11	-
in festen Händen sein	136	92
eine gute Partie machen	8	21
jmdm. das Jawort geben	31	24

Висновки

Порівнюючи результати таблиці 1 бачимо, що попри наявність парних відповідників, група одиниць з чоловічим референтом значно переважає за кількісними (кількість посилань) та якісними (варіативність сполучуваності) показниками. Зауважимо також, що окремі варіанти ФО (напр. *an die Frau bringen*) ще не зафіксовані у словниках і були обрані нами для аналізу за аналогією.

Дослідження другої групи ФО дало деякою мірою несподівані результати, як наприклад цілковите зняття прагматичних рестрикцій ФО з жіночим образом «Haube». Підтвердженням висунутої нами гіпотези про значний вплив суспільних змін (фемінізації суспільства) на мову стала також присутність жіночого референта як суб'єкта дії майже у всіх ФО сфери «шлюб» (*um jmds. Hand anhalten* та інші). Поряд з цим, присутність патріархатних уявлень про керівну роль чоловіка у сім'ї підтверджена значною кількісною перевагою посилань з чоловічим референтом, а також подекуди іронічною конотацією ФО, у яких суб'єктом дії виступає жінка.

На основі проведеного дослідження можемо стверджувати (слідом за Е. Пірейнен) про наявність лауну при позначенні гендерної маркованості ФО та наявності або ж навпаки знятті прагматичних рестрикцій цих одиниць. Дослідження текстового корпусу

сучасної німецької мови дозволяє доповнити лексикографію новою гендерно значущою інформацією, фіксувати нові варіанти сполучуваності, гендерну та стильову маркованість, а також прагматичні рестрикції як наявних фразеологічних одиниць, так і новостворених.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О. С. Концепти „чоловік” і „жінка” в українській та англійській мовних картинах світу: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / О. С. Бондаренко. – Донецьк, 2005. – 19 с.
2. Кирилина А. В. Гендер: лингвистические аспекты / А. В. Кирилина. – Москва: Изд-во «Инст-т социологии РАН», 1999. – 189 с.
3. Dobrovol'skij D., Piirainen E. Zur Theorie der Phraseologie. Kognitive und kulturelle Aspekte / D. Dobrovol'skij, E. Piirainen. – Stauffenburg Verlag, 2009. – 212 S.
4. Piirainen E. Der hat aber Haare auf den Zähnen! Geschlechtsspezifisch in der deutschen Phraseologie // In: Hoberg, Rudolf (Hrsg.): Sprache-Erotik-Sexualität / E. Piirainen. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2001. – S. 283-307.

ДОВІДКОВО-ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

1. Duden - Das große Wörterbuch der deutschen Sprache / Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus. – Plattform: Windows 98 / Me / 2000 / XP
2. Duden Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik / Herausgegeben von der Dudenredaktion. – 2., neu bearb. und aktualisierte Aufl. – Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverl., 2007. – 960 S.
3. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / Neubearbeitung, hg. von Prof. Dr. D. Götz u.a. – Berlin und München, 2008 – 1308S.
4. Mannheimer IDS-Korpus. – Режим доступу: <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2>